

SOCIAL CAPITALISM
A Study of Christian democracy
and the Welfare state

Kees van Kersbergen
 Routledge, London, 1995.

Ova knjiga u osnovi je doktorska disertacija koja je većim dijelom rađena na Europskom sveučilišnom institutu u Firenzi te na Institutu za društvena istraživanja u Stocholmu. U predgovoru se vidi da je autor pišući ovu knjigu konzultirao velik broj poznatih istraživača, među kojima valja istaknuti G. Esping-Andersena i V. Korpjia.

Knjiga se sastoji od predgovora, uvoda, deset poglavlja te opsežnog pregleda literature. U uvodu se objašnjava globalna tema knjige kao povezanost kršćanske demokracije i socijalne države. Uzimajući komparativno indikatore razvoja socijalnih država, autor prepoznaje i objašnjava različite kršćanskodemokratske socijalne režime i naziva ih pojmom socijalni kapitalizam. Kršćanska demokracija bila je jedan od najuspješnijih političkih pokreta u Zapadnoj Europi poslije Drugog svjetskog rata i odigrala je značajnu ulogu u razvoju socijalnih država. U istraživanjima ova je tema bila zanemarena. Kršćanska demokracija karakteristika je kontinentalne Europe i ovdje se posebno istražuje njezin razvoj u Njemačkoj, Italiji i Nizozemskoj.

U prvom poglavlju, *Socijalna država i kršćanska demokracija*, autor nas upućuje u opsežne rasprave koje se u protekla dva desetljeća vode o socijalnoj državi. Socijalna država je fundamentalna strukturalna komponenta suvremenih kapitalističkih demokracija. U tom smislu autor se nastoji pozabaviti empirijski orijentiranim teorijama koje pokušavaju identificirati uzročnu povezanost i mehanizme promocije razvoja socijalne države. U komparativnim empirijskim istraživanjima navode se tri glavna teorijska pristupa. Funkcionalistička teorija na rast socijalnih država gleda kao na odgovor države na rastuće potrebe građana. Teorije klasne mobilizacije i interesnih grupa razlike u konceptima socijalnih država vide kroz različiti kapacitet kolektivnih političkih aktera i njihovih socijalnih zahtjeva. Institucionalni pristup polazi od relativne autonomnosti onih koji vode socijalnu politiku.

Kersbergen nas upozorava da se u suvremenoj literaturi javljaju četiri teorijsko-metodološka pristupa empirijskim istraživanjima socijalnih država. Prvo, socijalni troškovi nisu više pouzdan indikator istraživanja i analize socijalnih režima. Znatni su zahtjevi redefinicije kvalitete podataka (među-sektorski podaci i podaci u vremenskom serijama) te operacionalizacija ovisnih i neovisnih varijabli. Treće, javljaju se nastojanja koji pomiruju različite metodološke pristupe i uvide u socijalnu politiku. Konačno, "švedocentizam" i zarobljenost socijaldemokratskim modelom u istraživanjima već je prošlost. Otvara se prostor za istraživanja socijalnih režima nastalih pod utjecajem kršćanske demokracije.

Protekla dva desetljeća komparativnih istraživanja socijalnih država autor analizira kroz funkcionalistički pristup. Taj pristup uglavnom je određen napretkom industrijalizacije i na drugoj strani modernizacije kao poticaja razvoju socijalnih država. Nadalje, izlaže se socijaldemokratski model socijalne države i istraživački pristupi koji se njim bave. Povijest rasprava o osobitosti socijaldemokratskog modela relativno je duga i bogata. Socijaldemokratski tip socijalne države prepoznaje se po tipu mirovinskog sustava, osiguranja u slučaju bolesti, prava na mirovinu, zatim univerzalnih socijalnih prava, po miješanju privatnih i javnih socijalnih službi, aktivnoj politici zapošljavanja, solidarnosti, jednakosti šansi i drugom. Istraživanja socijaldemokratskog tipa socijalnog režima naročito su unaprijeđena naporima G. Espinga-Andersena. Kersbergen nas upućuje i na kritiku tog pristupa koju su iznijeli Castles i Mitchel.

Rezultati istraživanja Esping-Andersena bili su važni i za prepoznavanje važnosti kršćanske demokracije u oblikovanju posebnog tipa socijalnog režima. Posebno valja istaknuti razlike koje postoje između socijaldemokratskog i kršćanskodemokratskog tipa socijalnih režima. Posebnosti kršćanske demokracije jesu: socijalno učenje Katoličke crkve, pozicija centra koju zauzimaju ove partije rezultat je posebne političke etike, politički projekt usmjeren na socijalnu integraciju, klasni kompromis, političko posredništvo, prilagodavanje i pluralizam, konflikti socijalnih interesa mogu i moraju biti politički pomireni kako bi se uspostavila prirodna i organska harmonija u društvu, religijska inspiriranost kršćanske de-

mokracije znači i pridobivanje glasača iz različitih socijalnih slojeva.

Uvodnu raspravu o socijalnoj državi i kršćanskoj demokraciji Kersbergen zaključuje stavom da su kršćanske demokracije određene specifičnim nacionalnim karakteristikama. Ne preporučuju se generalizacije o utjecaju kršćanske demokracije na specifične političke pokrete. Zbog toga je važno poduzeti empirijsku analizu političke ukorijenjenosti kršćanske demokracije tamo gdje je ona bila dominantna i vidjeti koji su različiti nacionalni konteksti pridonijeli sličnostima i razlikama među različitim pokretima. Politička ukorijenjenost kršćanske demokracije značit će i utjecaj na razvoj socijalne politike i socijalnih država.

Politička ukorijenjenost kršćanske demokracije u Njemačkoj prepoznatljiva je kroz socijalnu državu, socijalno-tržišno gospodarstvo, promoviranje socijalne pravde i čovjekova dostojanstva. To je osnova opsežnog programa socijalne politike. Prilike u Italiji bile su puno složenije. Bitno obilježje kršćanske demokracije je antikomunizam. Ekonomski problemi i inflacija u Italiji pridonosili su političkoj nestabilnosti. Trebalo je kupovati socijalni mir i pridobivati nove slojeve (na primjer poljoprivrednike dajući im pravo na mirovinu). U Italiji je bio problem i različita razvijenost regija. Socijalna politika ovdje je postala kompenzacija za liberalnu ekonomiju. U Nizozemskoj postoji osobiti tip koalicije katoličke i socijalno-demokratske partije (roman-red coalition). Obitelj je glavni oslonac društva. Patrijarhalna struktura pogodna je za privatne inicijative i decentralizaciju. Supsidijarnost je temelj opsežnih programa socijalne politike.

U posebnom poglavlju Kersbergen analizira odnos režima socijalnih država i socijalnih troškova. Pod socijalnim troškovima ovdje se razumijevaju troškovi za socijalnu sigurnost i mirovine. Dosadašnja istraživanja uglavnom su se bavila visinom izdvajanja bez uzimanja u obzir drugih varijabli. Prema podacima za 1960. godinu troškovi za socijalnu sigurnost mjereni kao dio GDP-a bili su najveći u zemljama u kojima su na vlasti bili kršćanski demokrati. Dodatne varijable upozoravaju da su ti troškovi u osnovi bliski troškovima u zemljama gdje su na vlasti socijaldemokrati. Isti troškovi 1980. godine neznatno se mijenjaju a na prvo mjesto dolaze socijaldemokratski režimi. Kršćanski demokrati idu uz njih.

Mirovine su važan pokazatelj socijalnog režima. Komparativni podaci govore da tu također dominiraju zemlje u kojima su na vlasti kršćanski demokrati. Ekonomski rast, sindikalna aktivnost te demografska struktura daljne su važne varijable.

Ilustraciju važnosti kršćanske demokracije za razvoj socijalne politike autor daje na primjeru Njemačke. Naročito se može dobro vidjeti u kojoj mjeri socijalna politika utječe na izborne rezultate.

Posebno poglavlje posvećeno je temi kvalitete socijalnih režima. Autor polazi od kvalitativnih razlika među socijalnim državama općenito i posebno u zemljama gdje prevladava kršćanska demokracija. Ovdje se hoće vidjeti koja socijalna prava stoje iza socijalnih troškova. Inzistira se na podacima o naknadama za nezaposlenost, invalidnosti, bolesti i mirovinama. Prema podacima koji se analiziraju 1960. godine ne postoje bitne razlike između kršćanskodemokratskih i socijaldemokratskih režima. Podaci za 1980. godinu su drugačiji i kao posebnu varijablu ističu demografsku strukturu nacija. Nizozemska se po nizu stvari pokazuje kao izuzetak te se zbog toga posebno analizira razvoj socijalne politike i kršćanske demokracije u toj zemlji. U tom smislu posebno je zanimljiva polarna i korporativistička struktura nizozemskog društva koja se okuplja oko katoličke partije, protestantskih partija te oko laičkih institucija. Pokazuje se da se jednom ustanovljena socijalna prava relativno teško mijenjaju dolaskom na vlast partije koja ima drugačiji socijalni program.

Nadalje se analiziraju transferi obiteljima i participacija radne snage. Kršćanske demokracije nastoje promovirati modele socijalnih potpora u novcu te nisu sklone preuzimanju aktivne politike zapošljavanja. Ovaj model socijalne politike može se karakterizirati kao relativno konzervativan i orijentiran prema transferima. Žene nisu stimulirane da uđu na tržište rada.

U opsežnom poglavlju raspravlja se o strukturi režima socijalnih država. Glavne teme su organizacija, financiranje i fragmentacija socijalnih režima. Kršćanski demokrati pokušavaju definirati svoj položaj između slobodnog, liberalnog tržišta i državno orijentiranog socijalizma, između vjere u tržište i povjerenja u državu. Koncept socijalne sigurnosti u tim režimima polazi od samoodgovornosti, samopomoći, osiguranja u posebnim shemama

na račun zaposlenja te supsidijarnog djelovanja države. Privatne i kvaziprivatne organizacije u organizaciji socijalnih režima dominantne su državnim organizacijama.

Socijalna politika u zemljama kršćanske demokracije ne prevladava klasne razlike, već održava zatečene statuse. Sustavi socijalnog osiguranja veoma su fragmentirani, postoji puno posebnih shema socijalnog osiguranja.

U ovom poglavlju analizira se posebno i razvoj socijalne politike u Italiji. Reforme socijalnog sustava u Italiji provodile su se znatno teže od reformi u Njemačkoj i Nizozemskoj. Socijalni sustav ostao je veoma tradicionalan i fragmentiran. Važni su obitelj i statusi osiguranja. Obitelji s više djece imaju poseban tretman. Status udane žene koja ima djecu na tržištu rada relativno je nepovoljan. Socijalna država ima ovdje korporativističke i asistencijalno-klijentelističke karakteristike. Katolička crkva značajno je utjecala na profilaciju socijalnog režima.

U poglavlju *Socijalni kapitalizam i kršćanska demokracija* autor na osnovi dobivenih podataka analizira sličnosti i razlike socijalnih režima koji su se profilirali pod dominantnim utjecajem kršćanske demokracije.

U sljedećem poglavlju raspravlja se o političkoj ukorijenjenosti kršćanske demokracije u Zapadnoj Europi od 1870. do 1960. godine. Suvremene kršćanskodemokratske partije baštini su katoličkih partija koje se osnovale između 1870. i 1914. godine. U međuratnom razdoblju te su partije imale važnu ulogu u političkom životu Austrije, Belgije, Njemačke, Nizozemske, Italije i Francuske. Važno je napomenuti da su i protestanti pridonijeli europskoj tradiciji kršćanske demokracije. Bismarckove socijalne reforme povezane su s protestantizmom u Pruskoj. Međutim, u nacijama gdje dominira protestantizam nema kršćanskodemokratskih partija.

Politička mobilizacija katolika objašnjava se kao odgovor na prijetnje liberalizma i socijalizma. To je također značilo distanciju prema monarhistima i konzervativcima. Katoličke partije bile su povezane s Crkvom s ciljem izgradnje i očuvanja političkog jedinstva katolika. Od kraja 19. stoljeća do Drugog svjetskog rata one su se sastojale od partija srednjih i viših slojeva, konfesionalnih pokreta, s malim interesom u socijalnoj politici, do akonfesionalnih partija koje su povezivale više klasa s

profiliranim socijalnim programom. U tom kontekstu raspravlja se i o važnoj činjenici pojave katoličkih sindikata.

Integracija radnika u katoličke partije nije uspjela u Austriji i Francuskoj, djelomično je uspjela u Italiji, dok je znatno više uspjeha bilo u Belgiji, Njemačkoj i Nizozemskoj. Autor izlaže detaljniju analizu razvoja katoličkih partija u Austriji, Belgiji, Francuskoj, Njemačkoj, Italiji i Nizozemskoj do kraja Drugog svjetskog rata. Zajednička je karakteristika tog političkog pokreta da on mobilizira pripadnike iz svih klasa. Zagovaranje različitih socijalnih interesa postaje jaka i slaba strana ovih partija. Procvat kršćanske demokracije na europskom kontinentu događa se poslije Drugog svjetskog rata. Katoličanstvo kao vrijednosni sustav postaje osnova za novu političku mobilizaciju. Ove partije osvajaju političku vlast i formiraju vlade. Te su partije posebno značajne za razvoj Njemačke, Italije i Nizozemske. U tim zemljama prevladavaju konzervativni socijalni režimi sa sličnom razinom socijalnih izdataka, komparabilnim stupnjem jednakosti i sličnom političkom konfiguracijom.

Podrobniju komparaciju kršćanske demokracije u Njemačkoj, Italiji i Nizozemskoj autor izlaže u posebnom poglavlju. Izlaže razvoj i posebnosti kršćanskih demokracija koje su bile uglavnom određene odnosom prema fašizmu, mobilizacijom širih slojeva, kršćanskim vrijednostima i tradicionalnim odnosima prema obitelji.

Kvantitativni i kvalitativni podaci o socijalnim režimima govore o sličnostima socijaldemokratskog i kršćanskodemokratskog tipa socijalne države. Razlike među kršćanskodemokratskim socijalnim režimima rezultat su posebnih tradicija i povijesne uvjetovanosti razvoja.

Kersbergen je pokazao koje su značajne razlike socijalnog kapitalizma naspram liberalnog i socijaldemokratskog tipa socijalne države. Tradicija socijalnog katoličanstva pokazuje se kao jasna razlika. Kršćanski demokrati daju naglasak na obitelj i socijalnu grupu radije nego na individue, na društvo radije nego na državu, na pravednu raspodjelu radije nego na socijalnu pravdu. Katoličko načelo supsidijarnosti i protestantsko načelo suverenosti tu se pokazuju kao odlučujući. Značajan je utjecaj socijalnih enciklika rimskih papa na razvoj kršćanskodemokratskih socijalnih režima. Na

kraju ovog poglavlja autor raspravlja o idealnom tipu socijalnog kapitalizma.

Katolicizam i socijalni status građana naslov je poglavlja u kojem se raspravlja o tradiciji milosrđa u katoličanstvu kao ranije dominantnog koncepta povezanog s obavezom kršćana da daje, naspram karakteristike moderne socijalne države koja dodjeljuje socijalna prava. Socijalna pravda kao koncept zamijenila je ranije milosrđe. Milosrđe i ljubav dio su bitnih moralnih načela kršćanstva. To su bitne odrednice buržoaskih religijskih vrijednosti koje legitimiraju, a ne kritiziraju socijalne nejednakosti. Socijalna pravda, za razliku od milosrđa, usmjerena je na promjenu. Međutim, religijski inspiriran socijalni i politički pokret kršćanske demokracije nije ostao zarobljen milosrđem. Tome su pridonijeli posebno protestantizam i procesi sekularizacije.

Kersbergen raspravlja o duhu kapitalizma pozivajući se na M. Webera i tu upozorava na zanimljive razlike u organizaciji katolički i protestanski inspiriranih socijalnih režima. Koncept milosrđa trajno je odredio različitost kršćanske demokracije u odnosu na liberale i socijaldemokrate kada se govori o socijalnoj pravdi i socijalnom statusu građana.

Posebno zanimljiv dio ove knjige jest i poglavlje *Intelektualno podrijetlo kršćanske demokracije i socijalnog kapitalizma*. Moderna kršćanska demokracija ima dva glavna izvora: političko katoličanstvo, koje se poziva na promjenu statusa Crkve u 19. stoljeću poslije Francuske revolucije, i socijalno katoličanstvo, koje se suprotstavlja rastu industrijskog kapitalizma i integraciji proletera kao kršćanskih građana u moderno industrijsko društvo. Kršćanska demokracija rezultat je povijesnih koincidencija liberalnog političkog katolicizma i socijalnog katolicizma.

Za razvoj kršćanske demokracije važni su odnosi između katoličke tradicije i demokracije. U tom smislu važna je i romantičarska kritika kapitalizma. Konzervativna romantička kritika industrijskog društva bila je polazna točka socijalnog katolicizma. Trebalo je proći mnogo vremena da se socijalni problemi prepoznaju kao ekonomski. Socijalno učenje Katoličke crkve posebno je važan izvor kršćanskih demokracija.

Zaključne rasprave u knjizi sumiraju posebnosti socijalnog kapitalizma u odnosu na druge tipove socijalnih država. To je izvjesni

srednji put između liberalizma i socijalizma. Razlike i specifičnosti socijalnih režima kršćanske demokracije definirane su specifičnim geografskim, kulturnim, jezičnim i povijesnim okvirima koji vode prema posebnom obliku socijalne politike. Kersbergen drži da smo danas svjedoci izvjesne dekompozicije kršćanske demokracije. To je povezano sa snažnim procesima sekularizacije i promjenama socijalne strukture. Zbog tih procesa obitelj u društvu igra sve manju ulogu. Kršćanska demokracija zahvaćena je općom dezintegracijom tradicionalne politike.

Za sve partije aktualan je problem legitimiteta njihovih programa. Koga one predstavljaju? U tom smislu već su aktualni zahtjevi redefinicije položaja kršćanskodemokratskih partija.

Ovo je izuzetno zanimljiva knjiga. Knjiga koju treba čitati u više navrata. Prema mišljenju G. Esping-Andersena, ovo je novo poglavlje u teoriji socijalne politike. Našim čitateljima ova knjiga može otkriti kompleksnost problema nastanka i razvoja socijalne politike. Može ih također inspirirati za nova empirijska istraživanja. U Hrvatskoj također dominira katoličanstvo, ali nema kršćanskodemokratske partije koja bi promicala poseban tip socijalnog režima. Iz konteksta izloženih nastojanja razvoja kršćanskodemokratskih socijalnih režima u katoličkom pojasu Europe može se doći do zanimljivih teza o našem socijalnom režimu.

Gojko Bežovan

POVERTY AND THE ADEQUACY OF SOCIAL SECURITY IN THE EC A comparative analysis

Herman Deleek
Karel Van den Bosch
Lieve de Lathouwer
Avebury, Aldershot
1995.

Siromaštvo je iznimno značajan fenomen za hrvatsko društvo, ali i za sve postsocijalističke zemlje. Razlog za to treba tražiti, s jedne strane, u tome što ono u pravilu prati postso-